

N:o 32.

Af herr **Chr. Olsson** i Rögge, om *skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om ändring af 7—11 §§ af 5 kap. strafflagen i fråga om rätt till nödvärn.*

Rätten att med våld tillbakavisa ett rättsvidrigt angrepp har af ålder ingått i det allmänna rättsmedvetandet. Redan hos gamla romerska författare påträffar man rättsgrundsatsen: »vim vi repellere licet» (det är tillåtet att afvärja våld med våld). Såsom uttryck af detta rättsmedvetande innehålla alla civiliserade folks lagar bestämmelser om nödvärn, d. v. s. »egenmäktigt afvärjande af ett rättsvidrigt angrepp genom ett våld mot angriparen», såsom de rättslärderna definiera begreppet. Under hvilka förutsättningar och i hvilken utsträckning man får begagna nödvärnsrätten, derom hafva deremot meningarna varit delade. I senare tidens lagstiftning har röjt sig en tendens att mer och mer utsträcka nödvärnsrätten. I vårt land, som länge intog en föråldrad ståndpunkt i detta hänseende särskildt i förhållande till grannländerna, tog man ett viktigt steg i rätt riktning 1890, då man utsträckte nödvärnsrätten till att äfven gälla egendom, som man enligt 1861 års lag icke hade rätt att skydda genom att våldföra sig på angriparen, förrän man förgäfvets sökt återtaga densamma (genom s. k. oegentligt nödvärn). Den vildhet och råhet i sinnena, som allt mera tyckes utbreda sig, och som på sista tiden allt oftare tagit sig uttryck i våldshandlingar och blodsdåd, de der drifvit oss till att reflektera öfver hur *vi* skulle bete oss, om vi råkade ut för dylikt, har fäst min uppmärksamhet på behovet att genom ändring af gällande nödvärnsbestämmelser bättre skydda den angripnes rätt och trygga honom mot en obillig och mot rättskänslan stridande dom, derest han i hettan skjutit öfver målet. Då till detta kommer, att en viss tvetydighet häftar vid gällande nödvärnsbestämmelser, som vållar villrådighet och brist på konsekvens vid tillämpningen af dessa — ja som gör det möjligt, att ena instansen helt fri-

Bih. till Riksd. Prot. 1901. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band 13 Häft. (N:is 32, 33). 1

känner en person, som utöfvat nödvärn, medan en annan dömer honom till strängt straff, ett förhållande, som kan undergräfvat förtroendet till våra domstolar — då, säger jag, så är, tvekar jag icke att draga frågan under Riksdagens pröfning.

Nödvärnsparagraferna i nu gällande lag (strafflagen 5 kap.) ha som bekant följande lydelse: »7 §. Varder man af annan öfverfallen med våld eller hot, som innebär trängande fara; då ege man rätt till nödvärn och vare saklös för den skada, som man till farans afvärjande gör. — Rätt till nödvärn ege ock rum, då någon begår inbrott eller eljest tränger sig olofligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid eller sätter sig till motvärn, ehvad det är natt eller dag, emot den, som sitt värja eller å bar gerning återtaga vill. — 8 §. Rymmer fånge eller häktad person eller sätter han sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill, eller emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall, eller sätter sig någon, som häktas skall, till motvärn emot den, som eger häktnings verkställa eller dervid biträder; då må ock det våld brukas, som till rymningens förekommande, ordningens bibehållande eller häktnings verkställande nödigt är. — Lag samma vare, der annan än fånge, häktad person eller den, som häktas skall, sätter sig med våld eller hot emot den, som rymningen hindra, ordningen bibehålla eller häktnings verkställa vill. — 9 §. Finnes någon i fall, som i 7 eller 8 § sagdt är, hafva gjort större våld, än nöden kräfde; pröfve domstolen efter omständigheterna, om och i hvad mån straffet må nedsättas under hvad i allmänhet å gerningen följa bort. Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas. — 10 §. Nu har någon i annat fall, än i 7 eller 8 § sägs, brukat våld till afvärjande af ett påbörjadt eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom eller öfvat våld mot den, som medelst inbrott eller eljest olofligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg: var det våld ej större, än nöden kräfde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada, som af angreppet var att befara; då skall han från straff frias. Finnes han hafva gjort svårare våld, än nu sagdt är; vare lag som i 9 § stadgas. — 11 §. Kommer någon den till hjälp, som finnes i nöd stadd, efter ty förut sagdt är; vare ock för honom lag, som hade han sjelf i den nöd sig befunnit.»

En vigtig fordran på en lagtext är ju, att den bör vara fullt begriplig, så att allmänheten vet, hvad den har att rätta sig efter. Särskildt gäller detta nödvärnsbestämmelserna, då ju enhvar af oss behöfver ha fullt klart för sig, huru långt han kan gå vid de tillfällen, då hans lif eller egendom hotas. I detta hänseende lemna ofvan anförda paragrafer enligt min tanke

åtskilligt öfrigt att önska. Hvad som t. ex. egentligen menas med uttrycket »än nöden kräfde», torde åtminstone för menige man vara temligen dunkelt. Tager man ordet nöd i sin vanliga betydelse, såsom det också användes i 11 paragrafen, så kan väl meningen knappast vara annan än den, att nödvärnets intensitet bör vara afpassad efter nödens eller farans storlek, en skäligen obestämd och intetsägande regel, som ingalunda gifver oss ett klart begrepp om gränsen för ett tillåtet nödvärn. Af samma uttrycks förekomst i 10 §, der man ju icke kan tala om någon verklig nöd, och af den utredning, som lemnades af en ledamot af Första Kammaren (herr Ölander) vid frågans behandling derstädes 1890, framgår, att uttrycket helt enkelt är liktydigt med: »än var af nöden» nemligen för angreppets afvärjande. Uttrycket skulle då innebära, att den anfallne till och med skulle ega rätt att slå angriparen medvetlös eller till döds, om denne icke på annat sätt kunde tvingas att afstå från den brottsliga gerningens fullbordande. Korrektivet mot missbruk af denna rätt finnes i 10 paragraf, der det föreskrifves, att våldet mot angriparen ej får stå »i uppenbart missförhållande till den skada, som af angreppet var att befara». Men om nu detta är meningen med uttrycket, hvarför då icke ändra dess ordalydelse så, att en hvar kan fatta dess innebörd. Tydligare uttrycka sig grannlandens lagstiftningar i denna punkt. Så heter det i Tyska rikets strafflag § 53: »Nothwehr ist diejenige Vertheidigung, welche *erforderlich* ist um einen gegenwärtigen rechtswidrigen Angriff von sich oder einem andern abzuwenden»^{*)}. Enligt danska strafflagen § 40 äro handlingar företagna i nödvärn endast straffria, »forsaavidt de have været nødvendige for at modstaae eller afværge et . . . Angreb.» På samma sätt tillåter norska strafflagen 7 kap. 7 § nödvärn, »kun forsaavidt det är fornødent for at kunne modstaa eller afværge Angrebet.»

Liksom allmänheten står undrande och spörjande inför uttrycket: »än nöden kräfde», så tyckas våra domstolar vara allt annat än eniga om huru i 9 § satsen: »Voro omständigheterna sådana, att han svårigen kunnat sig besinna», rätteligen bör tolkas. Det förhåller sig nemligen så, att olika individers kallblodighet och förmåga att besinna sig vid kritiska tillfällen är i hög grad vexlande, hvilket naturligtvis beror på olika temperament, olika grad af personligt mod och af vana vid hotande situationer. Ser man saken ur psykologisk synpunkt, blir det vid samma yttre omständigheter för den ene omöjligt att besinna sig, medan den andre utan svårighet förmår bibehålla det lugn och den sans, som är af nöden för att inskränka våldet mot angriparen till lagliga dimensioner. Men det ser ut, som vore det lagstifta-

^{*)} Nödvärn är det försvar, som är erforderligt för att från sig sjelf eller någon annan afvärja ett omedelbart förestående rättsvidrigt angrepp.

rens mening, att alla, som man brukar säga, skulle skäras öfver en kam, som om saken skulle ses ur objektiv synpunkt. Nya Lagberedningen, som föreslagit formuleringen af satsen, säger nemligen i sin motivering: »Då emellertid billigheten synes fordra, att den öfverfallne blir strafflös, när sådana omständigheter varit för handen, att han svårligen, *äfven om han använt vanlig eftertanke*, skulle kunnat besinna sig...» Ja, men hur stort är icke deras antal, för hvilka det är psykologiskt omöjligt att använda vanlig eftertanke vid ett plötsligt anfall af en våldsvärkare, *som icke talar om på förhand, hur långt han ämnar gå*. Det går ganska lätt för domaren i den lugna rättssalen, som öfverblickar förloppet i sin helhet, att finna, det den angripne bort kunna bibehålla lugn och vanlig eftertanke och utan svårighet besinna sig. Alla de således, som gjort sig skyldiga till ett öfverskridande af rätten till nödvärn (nödvärnsexcess), hvilka visserligen utan svårighet kunnat besinna sig, om de användt vanlig eftertanke, men för hvilka just detta sista var en psykologisk omöjlighet, de böra enligt lagstiftarens mening dömas till mer eller mindre strängt straff. Det förefaller mig stridande mot rättskänslan att se saken på detta sätt. Den faktiska frånvaron hos en person af besinning vid ett sådant tillfälle bör enligt min tanke vara ett tillräckligt skäl för en frikännande dom. Endast om frånvaron af besinning hos personen i fråga berott derpå, att han icke *velat* besinna sig, skulle han förtjena straff. Men i sådant fall kan man icke egentligen säga, att besinning saknades, då ju fria viljan var med i spelet. För att trygga den angripne mot en obillig dom, derest han i ett tillstånd af psykisk öfverretning tagit miste om storleken af det våld, som var af nöden för angreppets afvärjande, synes mig därför satsen: »voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna», böra ändras i ofvan antydda riktning t. ex. till: »derest af omständigheterna framgått, att han icke besinnat sig», eller något dylikt. Tyska rikets strafflag § 53 uttrycker tydligt hvad jag menar, då den stadgar, att en nödvärnsexcess icke är straffbar, om gerningsmannen »in Bestürzung, Furcht oder Schrecken über die Grenzen der Vertheidigung hinausgegangen ist*). Om jag icke misstar mig, stadgar Österrikes strafflag i detta fall helt enkelt »Mangel an Besonnenheit**) såsom straffrihetsgrund. Hollands strafflag art. 41 innehåller, att en nödvärnsexcess är straffri, om den varit den omedelbara följden af en genom angreppet förorsakad häftig sinnesrörelse, och slutligen låter Danmarks strafflag § 40 en dylik gerning vara straffri, om gerningsmannen varit otillräknelig på grund af en genom skräck och bestörtning framkallad brist på besinning.

*) i bestörtning, fruktan eller förskräckelse öfverskridit gränsen för ett försvar.

**) brist på besinning.

Jag tillåter mig att referera ett rättsfall, som kastar ett bjert ljus öfver behovet af en ändring af lagens ordalydelse just i denna punkt.

Långfredagen 1895 egde ett blodigt uppträde rum i förstugan till en kaffeförsäljningslokal i Våmhus i Dalarna. En person, H. E. Olsson i Östra Storbyn, öfverföll en annan, S. A. Andersson i Vestra Storbyn, med ett tillhygge, hvarvid den öfverfallne under utöfning af nödvärn illa tilltygade angriparen med sin slidknif. A. slapp lyckligt undan några menliga följder af misshandeln, hvaremot O. blef så allvarsamt skuren, att han måste vårdas å sjukhus under en tid af 50 dygn, hvarjemte han under bataljen fick sina kläder sönderskurna. Härför yrkade nu O. ansvar å A. vid Mora häradsrätt, liksom A. å sin sida ville ha O. straffad för öfverfallet. Häradsrättens utslag af 15 januari 1896 innehöll följande: »och emedan, af hvad i målet förekommit, framginge, att Olsson af hat till Andersson sökt tillfälle till utöfvande af öfvervåld å honom samt, efter det han förskaffat sig tillfälle der till, utan ringaste anledning öfverfallit och jemförelsevis lång stund tilldelat Andersson slag på slag, jemväl medelst messingsdosa, och derunder icke låtit sig bevekas af Anderssons undfallenhet, utan tvärtom med anledning af densamma hotat och än värre misshandlat honom,

men att Andersson, hvilken blifvit af Olsson öfverfallen med våld och hot, som inneburit trängande fara, därför egt rätt till nödvärn

samt, om han ock finge anses hafva gjort större våld, än nöden kräfde, och just icke fått synbara åkommor af misshandeln, likväl måste anses blifvit misshandlad under sådana omständigheter, att han svårigen kunnat sig besinna;

ty dömdes Olsson, jemlikt 7 kap. 4 § och 14 kap. 13 § strafflagen, för ifrågavarande, å sabbat utöfvade misshandel å Andersson, deraf dock endast ringare skada följt, att hållas till fängelse i 2 månader;

hvaremot, med tillämpning af 5 kap. 7 och 9 §§ strafflagen, Andersson icke kunde till straff och ersättningskyldighet i målet dömas.»

Svea hofrätt, der O. anförde besvär, ändrade häradsrättens utslag hvad beträffar A. på det sätt, att jemlikt 5 kap. 7 och 9 §§, 7 kap. 4 § samt 14 kap. 12 och 15 §§ strafflagen A. dömdes för uppsåtlig, med lifsfarligt vapen å sabbat föröfvad misshandel, deraf kommit lindrigare sjukdom, att hållas i fängelse 6 månader samt förpligtigades att till O. utgifva skadeersättning med tillhopa 390 kronor.

Vid målets föredragning i högsta domstolen, der A. besvärat sig, funno tvenne justitieråd ej skäl att i hofrättens utslag göra ändring, under det tvenne andra justitieråd pröfvade rättvist att, i likhet med häradsrätten, frikänna A. från allt straff och ersättningskyldighet. Ett femte justitieråd

sökte intaga en medlande ställning mellan häradsrättens och hofrättens utslag, och i enlighet med hans mening dömdes A. till 2 månaders fängelse och en ersättningsskyldighet af sammanlagdt 100 kronor.

Alla tre instanserna funno, att A. vid sitt sjelfförvar »gjort större våld än nöden kräfd», men den stötesten, mot hvilken meningarna bröto sig till en så betydlig divergens, var just tolkningen af satsen i 9 §: »Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna.» Då tvenne justitieråd på grund af denna sats velat helt frikänna A., medan tvenne andra funnit satsens mening sådan, att den icke varit tillämplig på A. och förty velat döma honom till 6 månaders fängelse och flera hundra kronors skadeersättning, så frågas: vore det icke skäl att omredigera satsen så, att åtminstone de rättslärda voro eniga om hur den borde tolkas? Och vidare: då den naturliga rättskänslan i sådana fall som detta säger oss, att den anklagade ovilkorligen bort frikännas, borde icke lagen så affattas, att den säkert skyddade honom mot en obillig dom?

Ännu en sak tillåter jag mig att erinra om. För att den ökade trygghet mot lagens efterräkningar, som jag med denna min motion önskade bereda den orättmätigt angripne vid hans sjelfförvar, må varda effektiv, kräfvos, att den, som i nödvärn utöfvat en våldshandling, befrias från skyldigheten att fullt bevisa, det nödvärn verkligen förelegat. Så vida han förut gjort sig känd för trovärdighet, bör hans egen berättelse om förloppet, styrkt af andra omständigheter, tillmätas vitsord, derest icke motparten gitter bevisa, att det tillgått annorlunda. Det ligger nemligen i sakens natur, att de fall icke äro särdeles talrika, då den tilltalade är i tillfälle att styrka sina påståenden genom vittnen, som varit närvarande vid uppträdet. Huru bevisningsskyldigheten för närvarande i dylika fall fördelas vid våra domstolar, känner jag icke med säkerhet, men jag tror mig veta, att förr i tiden åtminstone var praxis den, att den tilltalade hade att med fulla bevis styrka, det han utöfvat våldshandlingen i nödvärn, i annat fall drabbade honom det straff, som i allmänhet å en sådan gerning borde följa. Skulle icke i lagen kunna inryckas en bestämmelse, som befriade den, som öfvat nödvärn, från full bevisningsskyldighet, så att ofvannämnda praxis blefve omöjlig?

Åberopande hvad jag ofvan yttrat, tillåter jag mig vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af strafflagens femte kap. 7—11 §§, att bestämmelserna rörande rätten till nödvärn dels göras mera betryggande

för den, som utöfvat nödvärn, dels ock förtydligas i ofvan angifna syfte.

Stockholm den 21 januari 1901.

Chr. Olsson,
Rögle.

N:o 33.

Af herrar **A. Johanson** i Mossebo och **A. Magnusson**, om
*skrifvelse till Kongl. Maj:t i fråga om ändrad lydelse af
kongl. förordningen angående häradsting den 17 maj 1872.*

I Kongl. Maj:ts nådiga bref den 12 februari 1824 och Svea hofrätts cirkulär den 31 januari 1825 har Kongl. Maj:t på anhållan af rikets ständer förordnat, att, vid skyldighet för vissa socknar eller delar af tingslag att utse nämndemän, häradet eller tingslaget blefve i nämndemansdistrikt indelt, en anordning som hittills följts med synnerlig belåtenhet.

Genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning angående ändring i vissa fall af gällande bestämmelser om häradsting den 17 maj 1872, har nämndemans uppgift såsom ledamot af häradsrätt i betydlig grad, till stor skada för rättsväsendets sunda utveckling, förminskats.

I § 9 af nyssnämnda förordning heter: »Varda två eller flera tingslag af Konungen förordnade till ett, skola likväl, derest icke Konungen annorlunda förordnar, nämndemän väljas till enahanda antal som tillförene i hvart och ett af dessa tingslag, och fördele häradshöfdingen, efter samråd med nämnden, tienstgöringen dem emellan.»

I hvarje tingslag har enligt 1 kap. 1 § rättegångsbalken häradshöfding att döma med 12 män, som dertill valde äro. Varda nu två eller flera tingslag af Konungen förenade till ett, blifver nämndemännens antal, der två sammanslås, 24 och, der tre sammanslås, 36 nämndemän o. s. v.